

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**СИСТЕМА ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ
ГРУП В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ**

Аналітична доповідь

КИЇВ - 2012

ЗМІСТ

Вступ

I. Державно-приватне партнерство як механізм узгодження інтересів організованих груп

II. Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) в Україні: стан та перспективи розвитку

Висновки та рекомендації

Вступ

Модернізаційний вектор розвитку українського суспільства потребує досягнення максимально можливого рівня узгодження суспільних інтересів. Однак, найбільш універсальний механізм їх узгодження – представницька демократія, зазнає суттєвих змін під впливом політичних та економічних процесів, характерних для постіндустріальної епохи. Розвиток постіндустріального суспільства спричинив зміни соціально-класової структури суспільства – соціальні групи втрачають класову, професійну основу, що чинить істотний вплив на функціонування демократичних політичних інститутів. Нині окреслились такі особливості їх функціонування: розмивання демократичної легітимності і основ республіканського устрою; збереження лише формальних вимог демократії (регулярне проведення виборів та зміни урядів за їх результатами); падіння інтересу до електорального процесу; медіатизація політичної культури; звуження простору вибору¹ та ін.

У зв'язку зі зменшенням ролі політичних партій та парламентаризму в представництві електоральних інтересів виникає актуальна потреба в пошуку нових каналів впливу на всі гілки влади, більш прямих і дієвих. Вже окреслилась тенденція інституціалізації взаємовідносин влади й інститутів громадянського суспільства, що розширює систему узгодження інтересів новими інститутами. Спостерігається перехід від ієрархічної будови систем управління до мережових принципів і моделей, що реалізуються через різноманітні форми взаємодії трьох секторів – державного, приватного та громадянського.

¹ Див.: *Данн Дж.* Демократия как фантом, мечта и реальность // Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; Вступ. статья В.Л. Иноземцева. – М. : Издательство «Европа», 2010. – 318 с.; Крауч К. Постдемократия [Текст] / пер. с англ. Н. В. Эдельмана ; Гос. Ун-т – Высшая школа экономики. – М. : Изд. дом. Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 192 с.; Кузнецова Е. Демократия в эру органического суверенитета // С. 281 - 297 с. 281// Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; Вступ. статья В.Л. Иноземцева. – М. : Издательство «Европа», 2010. – 318 с.; Пабст Е. Рыночное государство и постдемократия // С. 231 – 266 // Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; Вступ. статья В.Л. Иноземцева. – М. : Издательство «Европа», 2010. – 318 с.;

Держава поступається своїми позиціями у сфері захисту інтересів різних соціальних груп, а її функції перебирають на себе інститути громадянського суспільства. Залучення населення в суспільне життя забезпечується саме завдяки розвитку інститутів представництва групових інтересів. Одним з ефективних інструментів консолідації суспільних зусиль та отримання синергетичного ефекту в результаті інтеграції наявних потенціалів є розвиток таких механізмів узгодження соціальних інтересів, як державно-приватне партнерство та корпоративна соціальна відповідальність.

В умовах фінансово-економічної кризи, обмежених бюджетних можливостей, невирішеності соціальних проблем, слабкості інститутів громадянського суспільства значущості набувають не тільки проблеми якісних змін у системі державного управління, але й необхідність активізації суб'єктів суспільного діалогу.

Розвиток механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) є особливо актуальним сьогодні — саме він може стати ключовим фактором та двигуном економічного реформування в країні. Використання ДПП в Україні передбачено Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», його визначено одним із основних інструментів реалізації Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні² та Національних проектів.

Спільні, узгоджені дії держави, бізнесу і суспільства лежать в основі впровадження ідей сталого розвитку. Нині сполучною ланкою між державою бізнесом та суспільством, що стимулює впливає на забезпечення сталого розвитку, є корпоративна соціальна відповідальність (КСВ)³. Важлива роль в

² Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – С. 94.

³ Наразі зберігаються помітні країнові відмінності у використанні понятійного апарату – як тотожні вживаються поняття «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ), «соціальна відповідальність», «соціально відповідальний бізнес», «корпоративне громадянство» (КГ). *Баюра Ю.* Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 1. — С. 21-25. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [укр.http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/dspace/bitstream/handle/123456789/20065/05-Bayura.pdf?sequence=;](http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/dspace/bitstream/handle/123456789/20065/05-Bayura.pdf?sequence=)
Перегудов С.П., И.С. Семененко. Корпоративное гражданство: концепции, мировая практика и российские

стимулюванні розвитку КСВ належить інститутам влади. Практична реалізація ідей КСВ виявляється в участі бізнес-структур та їх асоціацій в забезпеченні стійкого розвитку, а формування умов для цього є мотивом діяльності і представників громадянського суспільства і інститутів влади. Звісно КСВ не може замінити напрямів публічної політики в соціальній та екологічній сферах. Однак, реалізація принципів КСВ має суттєвий потенціал у вирішенні проблем таких проблем як: зниження рівня бідності, працевлаштування людей з обмеженими можливостями, фахова підготовка, покращення системи охорони здоров'я, зменшення забруднення навколишнього середовища, більш раціональне використання ресурсів, розробка інновацій у відповідь на соціальні і екологічні виклики і т.п.

Для України актуальність інституціонування представництва інтересів груп зумовлюється тим, що вони:

- є дієвим інструментом консолідації суспільства на консенсусній основі, передусім «складних суспільств» – з наявністю виражених соціальних, політичних, економічних, національних та ін. особливостей;
- лежать в основі сучасної системи соціального управління, що ґрунтується зокрема на принципах мережевої взаємодії;
- є ключовими елементами структурування соціально-політичної організації громадянського суспільства;
- доповнюють партійно-політичну систему представництва в умовах зниження ролі політичних партій і пошуку групами інтересів нових механізмів взаємодії з державою.

I. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП

Державно-приватне (ДПП)⁴ розуміється як конструктивна й інтегральна взаємодія організацій, що належать до різних секторів для вирішення суспільно-значущих проблем, «вигідне» для кожної зі сторін. ДПП є основним інституційним чинником формування громадянського суспільства як інструмент узгодження суспільних і приватних інтересів економічних суб'єктів, що мають різні статуси та керуються різними інтересами, але цілком здатні забезпечити досягнення певного балансу в їх реалізації. Функціонування держави в системі державно-приватного партнерства передбачає делеговане управління суспільними інтересами через міжсекторну взаємодію з інститутами громадянського суспільства.

У більшості випадків механізми державно-приватного партнерства використовувались в країнах Європи для створення інфраструктурних об'єктів. В процесі їх реалізації виникали певні труднощі, передусім в країнах Центральної та Східної Європи, де економіка та політична система перебували на стадії становлення.

Досвід успішного впровадження проектів ДПП виявляє умови позитивних результатів їх реалізації: стабільна політична ситуація; чіткі і прозорі права та обов'язки держави та приватного партнера, зафіксовані в законодавчих актах; режим найбільшого сприяння приватному партнеру.

Держава відіграє значну роль у становленні та розвитку механізмів ДПП, що проявляється в створенні позитивного інвестиційного клімату та популяризації ДПП. Базовою передумовою успішної реалізації проектів державно-приватного партнерства у різних секторах економіки та соціальної

⁴ Термін «державно-приватне партнерство» використовується переважно у країнах СНД, зокрема у Російській Федерації. У більшості країн світу використовується термін «публічно-приватне партнерство» («public-private partnership»), який більш точно і повно характеризує феномен партнерства публічної влади (на центральному чи місцевому рівнях) та приватного бізнесу задля вирішення суспільно-важливих проблем (завдань) в інтересах суспільства в цілому чи окремої територіальної громади.

сфери є його популяризація та створення відповідного інституційного та нормативно-правового середовища.

Україна на даний час не має суттєвих позитивних здобутків в сфері ДПП. Нечисленні випадки такої взаємодії є невдалими.

1. Інституційно-організаційна інфраструктура запровадження ДПП в Україні.

У світі публічно-приватне партнерство (ППП) як форма міжсекторної взаємодії запроваджується з кінця 1980-их років. Належить зазначити, що в більшості країн світу більш вживаним є термін PPP, оскільки він більш точно і повно характеризує феномен партнерства публічної влади (на центральному чи місцевому рівнях) та приватного бізнесу задля вирішення суспільно-важливих проблем (завдань) в інтересах суспільства в цілому чи окремої територіальної громади. Перші спроби реалізувати механізми ДПП в новітній історії належать Великій Британії. В період глибокої економічної рецесії в середині 80-х рр. XX століття британський уряд вперше задіяв механізми ДПП як інструмент залучення коштів приватних інвесторів в економічну сферу. Нині у Великобританії ДПП активно використовується в медицині та освіті, в транспортному секторі, установах виконання покарань, обробки відходів, у військовому секторі та секторі житлово-соціального найму. Більшість проектів здійснюється органами місцевої влади.

Після успіху Великобританії аналогічні проекти були запроваджені в інших європейських країнах. Пік збільшення ДПП в світі припав на кінець XX ст.. За даними Всесвітнього банку, з 1990-х років у країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою з'явилося близько 2700 проектів ДПП. За результатами досліджень Світового банку, найактивнішими щодо практичного використання переваг державно-приватного партнерства стали країни, що швидко розвиваються – Індія, Бразилія, Мексика, Китай, Російська Федерація.

В Україні виникнення окремих форм державно-приватного підприємства датується рубежем 2000-их років. Нині законодавчу базу

розвитку ДПП становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, законодавчі акти України: Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI; Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 р. № 1039-XIV; Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р.; Закон України «Про концесії на будівництво і експлуатацію автомобільних доріг» від 14.12.1999 р. Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21.10.2010 р. № 2624-VI.

Ця сфера також регулюється низкою постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, положеннями та наказами центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

У системі законодавчого регулювання ДПП Закон України «Про державно-приватне партнерство» є основним законодавчим актом, що застосовується до всіх форм ДПП (ст. 5), однак його положення не мають вищої юридичної сили щодо інших нормативно-правових актів в цій галузі правового регулювання. Практично це означає, що обираючи конкретну форму ДПП необхідно проаналізувати численні законодавчі акти, які часто суперечать один одному. Внаслідок цього імплементація проектів ДПП є дуже складною і, як зазначають вітчизняні фахівці⁵, багаторівневою і забюрократизованою, що в умовах високого рівня корупції створює перешкоди для ефективного використання цього механізму.

Водночас слід зазначити, що наявність законодавчого підґрунтя в сфері ДПП – необхідна, але недостатня умова для його розвитку, передусім в Україні, де державно-приватне партнерство сприймається певною мірою спрощено і зводиться до регламентації контрактних взаємовідносин між

⁵ Павлюк А., Ляпін Д. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/816/#_ftn1

державним сектором, органами місцевого самоврядування і приватним сектором.

В Україні досі не сформовано загальноприйнятих концептуальних засад ДПП, що виявилось передусім у визначенні ДПП в Законі України «Про державно-приватне партнерство». На думку вітчизняних науковців⁶, поняття сутності державно-приватного партнерства, визначене у ст. 1 Закону України «Про державно-приватне партнерство» лише як «співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору...», є дещо звуженим. Необхідно розглядати проблематику публічно-приватного партнерства більш широко, а саме як розвиток партнерських відносин між державою, органами місцевого самоврядування, приватним бізнесом, наукою і громадянськими суспільством.

2. Рівень розуміння й обізнаності зацікавлених сторін щодо ДПП.

Процес здійснення державно-приватного партнерства потребує не лише нормативно-правового врегулювання, але й проведення організаційних заходів, спрямованих на ефективне запровадження механізмів ДПП, належної підготовки державних службовців, посадових осіб.

Успішна реалізація ДПП пов'язується з високим рівнем довіри партнерів по взаємодії, їх поінформованістю щодо інституційного забезпечення партнерства, знайомства з позитивним досвідом реалізації спільних проєктів. Навесні 2012 р. «Програма розвитку державно-приватного партнерства» (проєкт Агентства США з міжнародного розвитку)

⁶ Лебеда Т., Запатріна І. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні // Економіст. – 2011 – № 3. – С. 58; Запатріна І. Публично-частное партнерство как новая идеология развития мирового сообщества // Центр сприяння розвитку державно-приватного партнерства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrppp.com/uk/>; «Роль публічно-приватного партнерства у формуванні суспільного діалогу в Україні» Рекомендації круглого столу. 13 грудня 2011 року, м. Київ // Центр сприяння розвитку державно-приватного партнерства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrppp.com/uk/>.

оприлюднила результати дослідження рівня розуміння і обізнаності щодо ДПП в Україні⁷. За даними опитування, правильну відповідь на запитання про сутність ДПП загалом дали 37% респондентів. За секторальною приналежністю відповіді розподілились так: правильна відповідь представників місцевих органів влади – 52%; представників бізнесу – 30%; представників НУО – 32%.

З числа тих, хто має коректне уявлення про суть державно-приватного партнерства, на запитання, який з органів центральної влади відповідальний за підтримку та контроль за реалізацією державно-приватного партнерства в Україні, лише 33% опитаних дали правильну відповідь (неправильна відповідь – 58%).

В регіональному розрізі найвищий рівень обізнаності – більше 30% в Дніпропетровській, Тернопільській та Харківській обл., найменший (менше 20%) – в Чернігівській області.

Причинами, через які форми ДПП не були реалізовані, опитувані назвали такі: відсутність взаємодії між секторами (державо-бізнес-суспільство) – 26% законодавчі та регуляторні проблеми – 23%; відсутність належного фінансування – 23% .

Дослідження щодо обізнаності з положеннями Закону України «Про державно-приватне партнерство» виявило наступне:

Що Ви знаєте про Закон України «Про державно-приватне партнерство», який було прийнято в липні 2010 р.?		
	Нічого не знаю (%)	Детально ознайомлений (%)
Місцеві органи влади	59	8
Бізнес	78	2
НУО	71	1
Всього	69	4

⁷ Піпер А. Використання механізму державно-приватного партнерства в Україні: бар'єри та перспективи // Перший форум державно-приватного підприємства. 26 – 27 квітня 2012 р. Львів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://auc.org.ua/news/pidsumki-pershogo-forumu-derzhavno-privatnogo-partnerstva-v-ukraini-yakii-vidbuvsya-u-lvovi>

Водночас опитані продемонстрували впевненість, що участь приватного сектору сприятиме покращенню якості комунальних послуг в рамках державно-приватного партнерства. Як сприятливий оцінили вплив приватного сектору на якість комунальних послуг представники місцевої влади – 77%, бізнесу – 67 %, НУО – 66 %.

За словами респондентів, найбільш вагомими проблемами реалізації ДПП в Україні є відсутність діалогу між сторонами, обмежені можливості фінансування та ваді нормативно-правового регулювання партнерства. Базове опитування показало, що в цілому трохи більше 35% респондентів коректно розуміють поняття ДПП як довгострокових відносин між державними органами та приватними компаніями для надання останніми послуг, які традиційно надаються комунальними та державними підприємствами. При цьому найнижчий рівень поінформованості спостерігається серед підприємців, найвищий – серед представників місцевих органів влади.

II. КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Активне запровадження практик корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) спочатку компаніями Західної Європи і США, а згодом і країн, економіка яких швидко розвивалась, розпочалось в середині ХХ ст. За участі Організації Об'єднаних націй (ООН) та її агенцій, Європейського Союзу, Міжнародної Організації Праці, провідних світових бізнес-структур та громадських організацій визначено основні засади КСВ, здійснюється уніфікація вимог та критеріїв оцінки, відбувається вдосконалення практики. На початок ХХІ ст. більшість великих західних компаній вже сформували власні політики з КСВ. Значну роль у сприянні її розвитку відіграють уряди шляхом заохочення соціально відповідального ведення бізнесу, наприклад, через податкові пільги, надання преференцій для отримання державного кредитування; реалізації державно-приватного партнерства тощо.

КСВ є добровільною діяльністю компаній приватного і державного секторів, спрямованою на дотримання високих стандартів діяльності, соціальних стандартів роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище, створення довірливих взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою, покращення результативності бізнесу та показників прибутковості в довгостроковому періоді⁸.

Публічним інструментом інформування акціонерів, працівників, партнерів, клієнтів, суспільства щодо реалізації кампанією цілей економічної стійкості, соціального добробуту, екологічної стабільності, закладених в стратегічних планах, є нефінансовий (соціальний) звіт зі сталого розвитку. Нефінансова /соціальна звітність зі сталого розвитку – це документально

⁸ Глобальний договір ООН, заснований в 2000 р., функціонує у вигляді національних мереж. Українська мережа Глобального договору була заснована в 2006 р. за підтримки Представництва ООН в Україні і орієнтована на сприяння реалізації українськими компаніями та іншими зацікавленими сторонами принципів Глобального договору. Вона є найпотужнішим суб'єктом впливу на розвиток КСВ в Україні, здійснює навчально-методичну, та інформаційну допомогу в питаннях розвитку КСВ. Мережа також виступає найбільшою платформою розвитку КСВ в Україні та підтримує український бізнес в пошуку інноваційних рішень для вирішення екологічних та соціальних проблем.

оформлена сукупність даних комерційної організації, що відображає середовище існування компанії, принципи та методи співпраці з групами впливу, результати діяльності компанії у економічній, соціальній та екологічній сфері життя суспільства. Нефінансова звітність конкретної компанії може бути підготована та подана у таких форматах:

- звіт про прогрес реалізації принципів Глобального договору (Communication on Progress – COP)⁹;
- звіт зі сталого розвитку, підготованого за вимогами системи Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting initiative – GRI)¹⁰;
- соціальний звіт за показниками, які самостійно визначаються компанією.

В Україні становлення КСВ розпочалось лише на початку XXI ст. За підтримки Представництва ООН в Україні у 2006 р. була заснована Українська мережа Глобального договору (ГД), орієнтована на сприяння реалізації українськими компаніями та іншими зацікавленими сторонами принципів ГД. До його реалізації долучились компанії, бізнес асоціації, об'єднання профспілок, об'єднання роботодавців, неурядові організації та академічні інститути що підтримують принципи ГД у сфері прав людини, стандартів праці, охорони навколишнього середовища та протидії корупції і зобов'язуються інтегрувати їх у свою щоденну діяльність. Станом на 2010 р. Глобальний договір в Україні налічує 165 членів¹¹. Керівні органи української мережі ГД надають навчально-методичну, та інформаційну допомогу в питаннях розвитку КСВ, підтримують український бізнес в

⁹ Глобальний Договір ґрунтується на десяти універсальних принципах, які розмежовуються за сферами: захист прав людини, навколишнього середовища, охорони праці та антикорупційних заходів.

¹⁰ Global Reporting initiative (GRI) неурядова організація, заснована Радою управляючих Програми Організації Об'єднаних націй з довколишнього середовища (UNEP) і CERES. Надає підтримку всім підприємствами, що ведуть звітність в сфері стійкого розвитку. Її директиви забезпечують стандартизовану систему звітування щодо економічної, природоохоронної та соціальної діяльності організацій. За результатами консультацій з різними стейкхолдерами, система GRI побудована з п'яти складових: бачення та стратегія; профіль організації; управління; індекс GRI; показники діяльності. Принципи звітності GRI містять: повноту інформації; її здатність до аудиту; прозорість; контекст сталого розвитку; акуратність; нейтральність; можливість порівняння; явність. з метою забезпечення // Сайт Global Reporting initiative. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/languages/russian/Pages/default.aspx>

¹¹ Огляд діяльності мережі Глобального договору 2010 // Українська мережа Глобального договору. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua/img/files/GC%20Annual%20Report%202010.pdf>

пошуку інноваційних рішень для вирішення екологічних та соціальних проблем.

Нинішній стан розвитку КСВ В Україні можна проаналізувати за наступними показниками.

1. Оприлюднення нефінансових звітів компаній.

Тексти нефінансових звітів компанії оприлюднені на веб-сайтах самих компаній і ГО «Спільнота Соціально-відповідальний бізнес». Станом на 14.12.2012 лише 9 зі 100 найбільших компаній в Україні (в минулому році їх було 16) оприлюднили нефінансові звіти за 2011 р.: Галнафтогаз, Coca-Cola Beverages Ukraine Ltd., Платинум Банк, «Воля», life :), КПМГ Україна, Carlsberg Ukraine, Ernst &Yang Україна, Систем Кепітал Менеджмент, «Оболонь». Лише дві компанії (СКМ і Метінвест) підготували звіти за стандартом GRI (Глобальна ініціатива зі звітності), рівень застосування «В»; 4 компанії – з виконання принципів Глобального Договору ООН та 3 – за власними стандартами.

2. Змістовне наповнення інформації щодо КСВ.

В основному (21%) компанії висвітлюють питання інвестування у розвиток громад переважно через призму доброчинності: допомога у покращенні соціально-побутових умов у місцях розташування виробничих підрозділів компаній; допомога місцевим органами влади тощо. Водночас у звітах зустрічаються приклади переходу до партнерства на місцевому рівні – з місцевими громадами та місцевими неурядовими організаціями. Трохи менше уваги приділяється роботі з персоналом (16%), охороні довкілля (14%).

Низка напрямів реалізації КСВ мають дуже низькі показники висвітлення, що практично не змінилися в порівнянні з минулим роком. Наприклад, етика і права людини – 4%. Лише дві українські компанії в межах реалізації рамкової конвенції «Бізнес і права людини», почали реалізацію двох політик, спрямованих на: профілактику ВІЛ/СНІД (компанія Ашан) та

інтеграцію людей з обмеженими можливостями в бізнес-середовище (Platinum Bank).

Розкриття інформації українськими компаніями щодо дотримання принципу антикорупційної діяльності є найменш детальними (3%). При цьому незначною є частка компаній, яка у своїх звітах зазначила існування розроблених правил і політик відбору бізнес-партнерів та співпраці з ними, найму працівників і підрядників. Лише кілька компаній мають практики реєстрації подарунків як бізнес-партнерам, так і отриманих самою компанією.

3. Врахування інтересів стейкхолдерів¹².

При розробці та впровадженні політики КСВ врахування інтересів стейкхолдерів залишається в Україні достатньо низьким – 3%. Найчастіше компанії враховують інтереси споживачів та органів державної влади, найменше — недержавних та науково-дослідних організацій, навчальних закладів. Однак, впродовж 2011 р. спостерігається тенденція до зростання активізації діалогу компаній зі стейкхолдерами. Наприклад, компанія СКМ розпочала тестування консультацій зі стейкхолдерами, МЕТРО практикує більш активне залучення клієнтів до ухвалення. ДТЕК, Ернст енд Янг взяли участь у підготовці Посібника «Діалог із стейкхолдерами: з чого починати» разом із Центром «Розвитку КСВ». Все більше компаній стали визначати своїх стейкхолдерів у нефінансових звітах¹³.

¹² Стейкхолдери (заінтересовані сторони, відповідно до нового стандарту із соціальної відповідальності ISO 26000) – це особа або група осіб, заінтересованих в будь-яких рішеннях або діяльності організації. Діалог зі стейкхолдерами є невід’ємною частиною КСВ, особливо при розробці нових проектів, проведенні аналізу та моніторингу програм. Ще одна сфера, де важливо використовувати діалог зі стейкхолдерами, – це підготовка, аналіз та аудит нефінансового звіту.

¹³ Центр «Развитие КСО» подводит итоги 2011 года // Веб-сайт [Csr-review.net](http://www.csr-review.net) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csr-review.net/index/statuya1.html>

4. Оцінка інформації на веб-сайтах компаній за критеріями Глобального індексу прозорості та підзвітності¹⁴.

У жовтні 2012 року зі 100 найкрупніших українських компаній (рейтинг ТОП-100 щотижневика «Инвестгазета») лідером визнано компанію Систем Кепітал Менеджмент (СКМ). Її сайт є найбільш інформативним і прозорим щодо надання інформації про КСВ – розкрито 73% інформації. Друге і третє місце посіли відповідно ДТЕК (66%) та Метінвест (63%). І ще лише 2 компанії (Арселор Міттал Кривий Ріг, Київстар) набрали більше 50%, що вважається «достатнім» рівнем відкритості.

Дослідження показало, що середній рівень відкритості компаній становить лише 14%. Це свідчить про низький рівень інтересу крупного бізнесу до висвітлення своєї діяльності з КСВ.

5. Оцінка компаніями впливу від запровадження програм/заходів із соціальної відповідальності¹⁵.

Загалом оцінюючи вплив від запровадження програм/заходів із соціальної відповідальності, 62% українських компаній (за результатами дослідження 2010 року) вважають, що вони принесли дійсну користь для суспільства і громади, однак при цьому від 20% до 30% компаній не змогли надати чітку відповідь щодо наслідків запровадження програм із соціальної відповідальності. Це спричинено тим, що 84% українських компаній не відстежує результатів запровадження програм/заходів із соціальної відповідальності. Тільки 14% українських компаній здійснюють вибіркові перевірки для оцінки результатів запровадження програм/заходів із соціальної відповідальності.

¹⁴ Об'єктом оцінки є веб-сайт компанії за 4 критеріями: звітність – наявність нефінансового звіту компанії; прозорість – рівень розкриття інформації за ключовими сферами КСВ; навігація – легкість доступу читача сайту до інформації; доступність – потенційна доступність веб-сайту з погляду контактної інформації, мови, блогу і т.п. // Індекс прозорості компаній. – К. : Seven Color, 2012 – 28 с.

¹⁵ Сапрыкина М. Лучше один раз измерять, чем семь раз профинансировать // Компаньон. 40(815) 12 – 18 ноября 2012. С. 12 – 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csr-review.net/index/luchshe-odin-raz-izmeryat-chem-sem-profinansirovat.html>

На порядку денному компаній, що практикують КСВ, стоїть розробка окремої програми з моніторингу і оцінки КСВ. Оскільки це дозволяє оцінити не лише проекти розвитку громад, але й бізнес-стратегії.

У листопаді поточного року учасники робочої групи з проблем висвітлення КСВ в засобах масової інформації дійшли висновку, що проблема в ЗМІ висвітлюється недостатньо. На їх думку, така ситуація спричинена по-перше, браком експертів та журналістів, що фахово займаються тематикою КСВ, а по-друге наявністю значної піар-складової в інформації, що надається компаніями для ЗМІ¹⁶.

Більш повне уявлення про стан розвитку КСВ в Україні дає порівняння 25 найкращих (в сенсі розвитку КСВ) вітчизняних компаній з 25 компаніями Бельгії, Франції, Швеції, Ізраїлю, Польщі, США та Данії. За рівнем розвитку КСВ Україна посідає передостаннє місце (32 %) між Ізраїлем (35%) та Польщею (21%).

Основними суб'єктами просування ідей КСВ в Україні є, передовсім, великі компанії, такі як Інтерпайп, група компаній СКМ, міжнародні організації, неурядові організації, такі як Асоціація міст України, Csr-review.net¹⁷ (експертно-аналітичний портал); Громадське об'єднання (ГО) «Спільнота Соціально-відповідальний бізнес»¹⁸; Центр «Розвиток КСВ»¹⁹ - експертна організація.

Певні кроки із просування КСВ в Україні здійснюють підписанти ГД – Український союз промисловців і підприємців (УСПП), Конфедерація роботодавців України. На веб-сайті УСПП проблеми, пов'язані із розвитком

¹⁶ Зустріч робочої групи Глобального договору з КСВ та медіа // Українська Мережа Глобального Договору ООН // Сайт Українська мережа глобального договору ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua/ua/press/news/546>

¹⁷ Веб-сайт Csr-review.net : <http://www.csr-review.net/o-portale.html>

¹⁸ Громадське об'єднання «Спільнота Соціально-відповідальний бізнес». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svb.org.ua/>

¹⁹ Центр «Розвиток КСВ» – експертна організація з КСВ в Україні, член Правління Глобального договору ООН (2010-2012), національний партнер CSR Europe (Брюссель) і Всесвітньої бізнес-ради зі сталого розвитку (WBCSD, Женева). Організація об'єднує 37 компаній України. Центр надає консультації з питань розробки стратегії, програм та комунікацій з КСВ, проведення моніторингу та оцінки ефективності проектів, підготовки і верифікації нефінансової звітності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csr-ukraine.org/about.html>

КСВ, висвітлюються в рубриках «Діалог бізнесу і влади», «Думка експерта», «Новини», «Актуально»²⁰ і носять в основному інформативний характер. Для порівняння, Російський союз промисловців і підприємців поточного року презентував новий випуск аналітичного огляду корпоративних нефінансових звітів 2008 – 2011 рр. «Підвищення інформаційної відкритості бізнесу через розвиток корпоративної нефінансової звітності»²¹. Його метою є проведення аналітичного дослідження нефінансових звітів з погляду повноти і значущості розміщеної в них інформації, її відповідності завданням стійкого розвитку.

Конфедерація роботодавців України є одним з підписантів ГД. В 2007 році вона обрала свого представника для участі в роботі над проектом стандарту з КСВ ISO 26000 і взяла активну участь у підготовці Проекту Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Однак, на її веб-сайті не розміщено будь-якої іншої інформації щодо діяльність в сфері реалізації КСВ²².

Результати дослідження²³ впровадження основних компонентів соціальної відповідальності профспілковими організаціями засвідчили, що профспілки приділяють багато уваги зверненням, листам, створенню Наглядових Рад, підписанню Меморандумів, наданню повноважень керівникам, тобто бюрократичним питанням. Для профспілкового середовища є властивим ототожнення таких складових КСВ як «права людини» та «трудова практика». Водночас брак уваги до таких складових як професійний і особистий розвиток співробітників. Тобто, представники профспілок поняття «соціальна відповідальність» ототожнюють з основною спрямованістю діяльності організації, яку вони представляють.

²⁰ Український союз промисловців і підприємців // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspp.org.ua/dialog>

²¹ Российский союз промышленников и предпринимателей // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media.rspp.ru/document/1/c/5/c565664f96a568a7d727f19f4f803eb1.pdf>

²² Конфедерація роботодавців України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.confedu.org/ua/competitiveness/csr.html>

²³ Зінченко А.Г., Саприкіна М.А. «Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект. – К., 2008. – 60с.

Певні кроки у розвитку КСВ зроблено **урядом**. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України з 2010 – 2011 навчального року рекомендовано викладання у вищих учбових закладах навчальної дисципліни «корпоративна соціальна відповідальність», орієнтовану на студентів галузей знань «Економіка та підприємництво», «Менеджмент та адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Однак, не можна вважати, що Кабінет Міністрів приділяє достатньо уваги розвитку КСВ в країні, що випливає з аналізу змісту інформації, розміщеної на урядовому порталі. Основна частина висвітлення проблем КСВ розміщена в рубриках «Новини» і торкається участі членів уряду у різноманітних форматах науково-методичних, науково-практичних заходів, присвячених проблемам КСВ.

Також на веб-сайті Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва²⁴, в рубриці «Корпоративно-соціальна відповідальність» розміщена інформація, яка носить суто довідковий характер щодо поняття соціальної корпоративної відповідальності, її основних характеристик і переваг, соціальної відповідальності підприємців у сфері розподілу доходів.

Змістове наповнення нефінансових звітів з КСВ в Україні, свідчить домінування внутрішньоорганізаційної активності компаній: умови праці та розвиток людського капіталу, збереження і відтворення довкілля, доброчинність і благодійництво, співпраця з місцевими громадами. Доброчинні акції та проекти залишаються домінантою українських нефінансових звітів. Компанії подають докладну інформацію про надання адресної благодійної допомоги та проведення соціальних акцій загального спрямування (щодо запобігання поширенню хвороб, наприклад, ВІЛ/СНІДу, раку тощо, допомоги дітям в інтернатах, дитячих будинках, знедоленим та ін. Однак, в порівнянні з минулим роком спостерігаються і деякі зрушення –

²⁴ Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/644>

вітчизняні компанії від форм діяльності, спрямованих на внутрішньоорганізаційні проблеми, поступово переходять до форм діяльності, спрямованих назовні – на цільову аудиторію.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Конкуренція широкого спектру організованих соціальних інтересів та вплив процесів глобалізації та комерціалізації на взаємовідносини громадянського суспільства і держави, груп інтересів і владних структур актуалізує необхідність перегляду традиційних підходів на всі процеси соціального управління.

Інституціоналізація представництва інтересів організованих соціальних груп є необхідною з огляду на стратегічні перспективи розвитку країни в напрямку зміцнення легітимності влади, розвитку громадянського суспільства, а також адекватної відповіді на глобальні зміни. Ці механізми сприяють розвитку «нового партнерства» в сфері розвитку соціального діалогу; на місцевому і національному рівні – зміцненню економічної й соціальної згуртованості соціуму; на глобальному рівні – захисту навколишнього середовища та фундаментальних прав людини.

Водночас нормативно-правове регулювання взаємодії держави бізнесу та організацій громадянського суспільства має складний характер, оскільки діяльність кожного із секторів регламентується профільним законодавством, в той час як їх взаємодія відбувається в різних сферах і форматах (державно-приватне партнерство, корпоративна соціальна відповідальність, соціальне партнерство та ін.), при цьому має спільне інституціонально-правове підґрунтя. Діяльність секторів перетинається лише в сфері вирішення соціально-значущих для суспільства проблем. При цьому включення кожного з секторів в цю сферу може бути зумовлене чинниками соціально-економічного і політичного порядку, носити як ситуативний, так і інституціоналізований характер.

Загалом, завданнями держави в сфері забезпечення функціонування «нових» елементів системи узгодження інтересів є формування інституційно-правового середовища, залучення ресурсів, забезпечення доступу до консультацій експертів.

Формування рівних партнерських відносин між державою і бізнесом у реалізації різних проектів і програм, необхідність ширшої взаємодії бізнесу і держави в рамках ДПП є результативним чинником забезпечення ефективної реалізації комплексних регіональних програм соціально-економічного розвитку і залучення довгострокових інвестицій. Успішна реалізація проектів у сфері державно-приватного партнерства сприятиме зміцненню довіри між державою і бізнесом, що є дуже важливо для ефективного розвитку економіки.

З метою забезпечення зміцнення і розвитку інститутів системи представництва інтересів соціальних груп вважаємо необхідним вжити заходів, що забезпечать взаємозв'язок ДПП та КСВ, тобто сформувати систему заохочень компаній до інтегрування в свої бізнес-стратегії складових КСВ з використанням як економічних (надання преференцій, за інших рівних умов, при здійсненні державних закупівель, в ухваленні угод щодо державно-приватного партнерства, державному кредитуванні тощо), так і неекономічних важелів впливу (проведення конкурсів на кращий нефінансовий звіт, почесні нагороди і т.п.). Окрім цього:

У сфері розвитку державно-приватного партнерства:

I. Внести зміни до чинного законодавства:

1. Видається доцільним запровадження терміну «публічно-приватне партнерство» замість «державно-приватне партнерство» з огляду на міжнародний досвід та законодавчо закріплене право участі у ДПП закордонним інвесторам та органам місцевого самоврядування що:

а) гармонізує понятійний апарат вітчизняної юриспруденції з міжнародними стандартами;

б) розширює можливості застосування закону з урахуванням інтересів представників третього сектору. Їх участь у процесі підготовки та реалізації проектів ДПП забезпечить більшу суспільну підтримки, прозорість, обґрунтованість та публічність.

2. Спростити нормативно-правову базу ДПП шляхом скасування галузевих законів з тим, щоб єдиний Закон про ДПП застосовувався до всіх проектів ДПП, або внести зміни до законодавства, які б закріплювали пріоритет положень Закону про ДПП над правилами і положеннями інших законодавчих актів.

II. Інформаційне та науково-методичне забезпечення розвитку ДПП доцільно віднести до компетенції Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства при Президентові України, поклавши на цей орган координаційні функції з метою розв'язання низки актуальних завдань у даній сфері:

1. В межах системного підходу до розвитку та просування ДПП забезпечити проведення широких дискусій з питань реалізації ДПП; ознайомлення з підходами до формування і розвитку партнерства;

2. Координування діяльності з аналізу ДПП та КСВ, систематизації та розповсюдження успішного досвіду через проведення публічних заходів, публікацію наукових досліджень з тематики ДПП; науково-методичних матеріалів та посібників, проведення навчальних заходів для представників публічної влади та інших зацікавлених сторін.

3. Проведення щорічних рейтингів реалізації проектів ДПП, центрів, приватних операторів, наукових праць з метою формування позитивної репутації ДПП.

4. Підготовка та сертифікація осіб, які виконують відповідні функції в сфері реалізації ДПП, створення мережі консультативних центрів.

У сфері розвитку корпоративної соціальної відповідальності:

1. Сприяти інтеграції зусиль вищих навчальних закладів, наукових установ та асоціацій щодо підготовки кваліфікованих менеджерів із соціальної та корпоративної відповідальності, експертів із соціальної відповідальності бізнесу та соціальних аудиторів, розгортання наукових

досліджень та дискусій за участі провідних соціально відповідальних вітчизняних компаній та бізнес-асоціацій; опрацювання модельних нефінансових звітів;

2. Створити єдиний урядовий веб-портал «Корпоративна соціальна відповідальність», де б розміщувалась вся актуальна інформація щодо КСВ: документи міжнародних організацій; практики в країні і за кордоном; посібники з запровадження та оцінювання результативності КСВ; форум компаній та їхніх стейкхолдерів;

3. Забезпечити інформаційну підтримку та популяризацію у державних ЗМІ реалізації політики КСВ;

Відділ політичних стратегій

(І.С. Сало)